IVĂNESCU, OMUL ŞI INTELECTUALUL

EUGEN MUNTEANU*

Stimate Domnule Preşedinte, Stimate Domnule Rector, Stimate Domnule Decan, Stimaţi colegi, doamnelor, domnişoarelor şi domnilor studenţi,

Când suntem foarte tineri, tineri sau încă tineri, ne stă poate bine să ne imaginăm sau să credem că nu datorăm mai nimic nimănui, că lumea, istoria şi creaţia intelectuală încep cu noi. Pe măsură ce înaintăm în vârstă, în efemera existenţă personală care ne este dată, devenim din ce în ce mai conştienţi că, dacă însemnăm ceva, dacă am reuşit, sau credem că am reuşit, să facem, să creăm sau să scriem ceva util şi valoros, recunoscut ca atare de contemporanii noştri, lucrul acesta nu a fost posibil, dincolo de talentul şi eforturile noastre, decât pentru că ne-am înscris într-o succesiune de personalităţi şi evenimente care ne definesc în fond fiinţa şi ne legitimează, atât ca persoane, cât şi ca grupuri sau comunităţi. Obişnuim să numim *tradiţie* această succesiune de întâmplări, persoane şi evenimente legitimatoare. Nu afirm o idee nouă dacă spun că tradiţia este mai mult decât un fundal, un sprijin şi un reper, ea este un fel de mediu amniotic pe a cărui pondere, precum pe cea a aerului, nu o resimţim decât atunci când suntem privaţi de ea. Tradiţia este multiplă şi dinamică. Dintre numeroasele ei faţete şi ipostaze, componenta formativă, cea la care ne raportăm ca oameni de ştiinţă, este, probabil, cea mai importantă, cel puţin la fel de importantă ca aceea pe care o primim prin limba pe care o vorbim sau prin memoria colectivă a gintei căreia îi aparţinem. Cu alte cuvinte, suntem (şi) ceea ce au reuşit profesorii noştri să facă din noi!

Ceea ce se va întâmpla în următoarele două zile, la acest Colocviu, reprezintă, pentru comunitatea noastră, a filologilor ieşeni şi a prietenilor noştri din alte părţi, o celebrare comunitară, celebrarea unuia dintre cei mai proeminenţi dintre predecesorii şi magiştrii noştri. G. Ivănescu, eminent învăţat, a fost profesor, mentor şi îndrumător al multora dintre lingviştii şi filologii ieşeni din ultimii 50–60 de ani, al căror număr se diminuează, din păcate, de la an la an. Câţiva dintre participanţi (prof. Maria Iliescu, prof. Gavril Istrate şi acad. Marius Sala) i-au fost colegi de generaţie, l-au cunoscut şi au colaborat, într-un fel sau altul, cu G. Ivănescu.

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide", Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

ALIL, t. LIII, 2013, Bucureşti, p. 39–48

BDD-A1158 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:46 UTC)

Dintre iluştrii reprezentanţi ai primei generaţii de discipoli (toţi foşti studenţi) voi evoca numele lui Vasile Arvinte, Ştefan Giosu, Ecaterina Teodorescu, N. A. Ursu, Alexandru Andriescu, Valeriu Stoleriu şi Liviu Leonte; doar ultimii patru mai sunt printre noi. Se adaugă o a doua generaţie de discipoli (nu întotdeauna foşti studenţi sau doctoranzi), din rândurile căreia am onoarea acum să îi numesc, cu o adâncă reverenţă, pe profesorii Vasile Ţâra, Vasile Frăţilă, Ileana Oancea, Maria Purdela Sitaru, Constantin Frâncu, Luminiţa Fassel, Sergiu Drincu şi să evoc memoria lui Dumitru Irimia. În fine, mai există o a treia generaţie de discipoli, a celor care erau foarte tineri în urmă cu patru-cinci decenii, atunci când profesorul nostru se afla deja în amurgul vieţii (Carmen-Gabriela Pamfil, Ioan Oprea, Cristina Florescu, Mihaela Paraschiv, Oana Popârda, Vlad Cojocaru, Lucia-Gabriela Munteanu, Eugen Munteanu). Cei mai mulţi dintre cei care îmi faceţi acum cinstea să mă ascultaţi, doamnelor, domnişoarelor şi domnilor, nu l-aţi putut însă cunoaşte personal pe G. Ivănescu (a trăit între 2 noiembrie 1912 şi 3 iunie 1987). Mai ales Domniilor Voastre mă voi adresa în următoarele minute, invitându-vă să veniţi alături de noi în sfera protectoare a unei tradiţii care ne cuprinde pe toţi. Având certitudinea că multe din ideile şi faptele ştiinţifice ale lui G. Ivănescu vor fi amplu reflectate şi dezbătute în comunicările anunţate, voi încerca să vă schiţez un portret al omului care a fost G. Ivănescu.

Dacă ar mai fi fost încă în vigoare canoanele speciei literare antice *de viris illustribus* (ilustrată de scriitori precum Sallustius, Cornelius Nepos, Sf. Hieronymus), imperativele parcimoniei, exactităţii şi clarităţii m-ar fi silit să mă străduiesc să îmi condensez atât de mult ideile, amintirile şi impresiile, încât ele să încapă, în enunţuri memorabile, în cel mult o pagină. În câteva perioade lungi şi decantate, ar fi trebuit să spun esenţialul despre originea, cursul vieţii, caracterul, profilul moral şi faptele personalităţii descrise. Restricţiile stilistice ale lumii noastre sunt mai puţin aspre, aşa că voi face acelaşi lucru, dar în mai multe pagini.

Aşadar, după cum ştim din chiar amintirile sale, expuse cu diferite prilejuri aniversare, G. Ivănescu s-a născut la Vutcani, sat în fostul judeţ Fălciu, azi judeţul Vaslui, într-o familie de mici intelectuali şi funcţionari de ţară, cu mare respect pentru cultură, unii dintre ei chiar cu modeste preocupări culturale, cum ar fi culegerea de material folcloristic. Cultul pentru Nicolae Iorga şi un tip de naţionalism popular, constructiv, sincer şi entuziast, a fost moştenit de Ivănescu din familie, dar era de fapt larg răspândit în mediile populare din epoca interbelică şi cultivat în şcoală. Ca atâţia alţi copii din anii '20 ai secolului trecut, G. Ivănescu a beneficiat de excelentul nivel al instrucţiei elementare şi liceale la care se ajunsese prin grija statului şi prin aplicarea consecventă a inspiratelor reforme ale lui Spiru Haret. Primele lecturi ale elevului Ivănescu, dincolo de manualele şcolare, au fost, potrivit propriilor mărturii, volumele *Istoria românilor în chipuri şi icoane* şi *Viaţa lui Ştefan cel Mare* de Nicolae Iorga, precum şi diferite reviste de cultură. Mutat, la vârsta de 11 ani, la Bârlad, împreună cu familia, adolescentul G. Ivănescu frecventează renumitul liceu „Gheorghe Roşca Codreanu". Întâlnirea cu un priceput şi pasionat profesor de latină, Gheorghe Neştian, îi trezeşte un interes special

BDD-A1158 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:46 UTC)

pentru limbile clasice, latină şi greacă, dar şi pentru cele moderne în general, italiana şi franceza în particular, drept care silitorul adolescent îşi procură instrumentele de lucru necesare: dicţionare, gramatici, diferite alte cărţi. Între volumele pe care le găseşte în Biblioteca Societăţii culturale „Avântul" din oraş, al cărei membru devenise, dă la un moment dat, în 1928, deci la vârsta de 16 ani, peste *Principiile de istoria limbii* ale lui A. Philippide, din care mărturiseşte că, la vârsta respectivă, nu a reuşit să înţeleagă mare lucru. Interesul pentru învăţarea şi studiul limbilor i se precizează însă decisiv, de vreme ce, în clasa a şaptea de liceu, în iarna anilor 1929–1930, la vârsta de 17–18 ani, îşi comandă în străinătate şi primeşte acasă valoroase cărţi de specialitate: Jules Vendryes, *Le langage* (Paris, 1921), August Leskien, *Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache* (Weimar, 1871; ed. a II-a, 1905), Othon Rieman şi Henry Goelzer, *Grammaire grecque complète* (Paris, 1926).

Un articol scris la vârsta de 18 ani pe bază de intuiţie, în care afirmă că sufixul românesc *-ie* din cuvinte precum *bogăţie* sau *omenie* este de origine greacă, este trimis de Ivănescu la Chişinău profesorului Petru Constantinescu-Iaşi, istoric şi viitor important demnitar al statului comunist. Acesta retransmite articolul novicelui din Bârlad, profesorului Giorge Pascu, la Iaşi, iar cunoscutul filolog şi apropiat al lui A. Philippide îl citeşte cu atenţie şi îl returnează autorului, împreună cu unele observaţii şi sfaturi. Întâlnirea, mediată de un cunoscut din Bârlad, deja student, cu profesorul Giorge Pascu se va dovedi decisivă, căci, în toamna anului 1930, tânărul Ivănescu se înscrie la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Iaşi, dar nu la Secţia de filologie clasică, cum dorise iniţial, ci la Secţia de filologie românească. Vor urma trei ani de studiu intens, cu marii profesori ai literelor ieşene interbelice: lingvistul A. Philippide, lingvistul şi filologul Giorge Pascu (1882–1951), slavistul Ilie Bărbulescu (1873–1945), istoricul literar Octav Botez (1884–1943; acesta citea de fapt cursul lui G. Ibrăileanu, care era bolnav), clasiciştii I.M. Marinescu (1880–1965) şi Cezar Papacostea (1886–1936), istoricii Orest Tafrali (1876–1937), Paul Nicorescu (1890–1946) şi Ilie Minea (1881–1943). Pe Iorgu Iordan (1888–1986) l-a audiat doar un semestru, la un curs de introducere în filologia romanică, ca suplinitor al lui Dimitrie Găzdaru (n. 1897), plecat la studii în Spania. Pe G. Ibrăileanu, a putut însă să îl audieze pe parcursul mai multor semestre, din toamna lui 1931 până în vara lui 1933.

Dar marea întâlnire a tânărului student filolog a fost cu cel care avea să-i devină magistrul suprem, admirat, iubit şi urmat cu fidelitate, lingvistul Alexandru Philippide (1859–1933). Descoperirea doctrinei lingvistice a lui Philippide l-a condus la formarea convingerii că acesta este un mare învăţat, ale cărui teorii merită asumate: „Pentru mine era clar că prin Philippide s-a creat un punct de vedere românesc în teoria limbii" (*Profesorul Ivănescu la 70 de ani*: 87). Ce a primit G. Ivănescu de la Universitatea din Iaşi o spune el însuşi în mod explicit şi cu recunoştinţă: „Universitatea din Iaşi mi-a dat, în cei trei ani de studii, o sumă de cunoştinţe şi de idei, unele de o mare originalitate, pe baza cărora se putea păşi cu succes şi încredere în cercetarea limbilor" (*ibidem*).

BDD-A1158 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:46 UTC)

Ca bursier al statului român, Ivănescu își petrece anii următori în străinătate, la universități reputate. Merge mai întâi la Paris unde, în anii 1934–1935, urmează cursurile de lingvistică celtică ale lui Jules Vendryes și seminariile de filologie romanică ale lui Mario Roques. În continuare, în 1935–1936, va studia la Roma, urmând, între altele, cursurile de filologie romanică ale lui Giulio Bertoni (1878–1942), continuator al filosofiei idealiste create de Benedetto Croce (1866–1952) și Giovanni Gentile (1875–1944), precum și cursurile de limbă sanscrită ale lui Carlo Formichi (1871–1943). G. Ivănescu va afirma mai târziu că, deja în acei ani de formare, la Roma, i-a venit ideea de a încerca să concilieze idealismul lingvistic propus de Benedetto Croce și Karl Vossler (1872–1949), cu determinismul profesat de A. Philippide, devenindu-i clară distincția fundamentală între dialectele populare și limbile literare, idee pe care o va teoretiza mai târziu, într-un cunoscut studiu din 1972, publicat în revista „Philologica" (II) din Craiova, cu titlul *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue letterarie*.

Revenit la Iași, G. Ivănescu ocupă postul de asistent, pe care îl dobândise încă din 1935, la facultatea la care fusese student. Se înscrisese deja la doctorat în anul 1933 și a depus lucrarea în 1937. Din motive necunoscute, aprobarea de susținere publică, obținută din partea Consiliului Facultății de Litere în anul 1938, nu s-a concretizat, așa încât întregul proces va fi reluat peste mulți ani, în 1945, la sfârșitul războiului. Cu titlul *Problemele capitale ale vechii române literare*, teza a fost admisă la 2 octombrie 1945 și distinsă cu mențiunea Magna cum Laude de o comisie din care au făcut parte, alături de conducătorul tezei și referentul principal, Iorgu Iordan, profesorii Petru Caraman, I.M. Marinescu și N.I. Popa, președinte al comisiei fiind Constantin Balmuș, decanul Facultății. După mutarea la București a lui Iorgu Iordan, în anul 1946, G. Ivănescu îi succedă acestuia, ca profesor plin. Ceea ce părea însă începutul unei cariere de excepție se întrerupe în mod brutal, căci, sub tăvălugul masivelor epurări ale învățământului românesc impuse de regimul comunist, alături de zeci de alți eminenți profesori și reprezentanți ai științei românești, G. Ivănescu se vede eliminat, în septembrie 1952, din Universitate. Urmează apoi, timp de aproape un deceniu, o perioadă de privațiuni și frustrări, mai întâi, scurt timp, ca cercetător la Institutul de Istorie și Filologie al Academiei, Filiala Iași (întemeiat în 1927 de A. Philippide), apoi, după mutarea cu familia la București în 1956, ca secretar științific al Comisiei pentru studiul formării limbii și poporului român la Academia Română. În pofida vitregiei vremurilor, G. Ivănescu și-a continuat cu discreție marile proiecte științifice, acumulând material și scriind intens studii și articole, în parte publicate. Din această perioadă datează o scrisoare expediată din Iași la data de 26 martie 1957 de marele slavist Petru Caraman (1898–1980), la rândul lui alungat din Universitate și din spațiul public. Din această scrisoare, pe care am publicat-o împreună cu întreaga corespondență dintre cei doi (Munteanu 2011), citez un pasaj nu doar foarte emoționant prin tonalitatea sa cvasiprofetică, dar și foarte precis în aprecieri și caracterizări:

> „Te felicit din adâncul inimii! Asemenea studii se pot citi rar, nu numai la noi, ci și în țările cu veche tradiție științifică. Publicându-le, ai cinstit ca nimeni altul România, iar D-tale ți-ai

BDD-A1158 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:46 UTC)

stabilit o reputaţie de savant de marcă, pe care nimeni n-ar putea-o contesta vreodată. Te-ai ridicat alături de marii noştri lingvişti: Hasdeu, Philippide, Densusianu, Puşcariu şi Capidan. Eu sunt convins însă că-i vei depăşi. Foarte serioase motive, pe care mi le oferă chiar respectivele studii ale D-tale, mă fac să cred cu tărie acestea:

1. *îndrăzneala gândului* pornit să scruteze cu o curiozitate puţin comună locuri ne mai umblate sau locuri bătute de vânturile controverselor – ceea ce, după părerea mea, este o primă condiţie pentru creaţia originală, adică pentru creaţia autentică;

2. *erudiţia bogată*, exuberantă chiar, care e atât de indispensabilă p[entru] înălţarea unui edificiu solid, fiindcă ea constituie *documentarea* subiectului cu întregul lui complex de probleme – deci se identifică cu însăşi temelia edificiului;

3. *simţul măsurii*, ca şi *al prudenţei*, ceea ce-i totuna cu atitudinea critică faţă de hipotezele puse, faţă de ideile – proprii sau streine – şi spre marea mea satisfacţie această calitate apare tot mai pronunţat în lucrările D-tale;

4. *punerea la contribuţie a atâtor discipline auxiliare*, ceea ce reuşeşti să faci cu atâta tact – vreau să spun cu atâta logică – şi cu atâta competenţă;

5. *perspicacitatea rară* de care dai dovadă şi care nu poate avea altă explicaţie decât pregătirea serioasă ce-ai ştiut să-ţi faci şi mai ales talentul cu care te-a înzestrat maica natură.

Cred că niciunul din marii lingvişti români amintiţi mai-nainte nu întrunesc aceste calităţi în gradul în care eu le citesc în ultimele D-tale lucrări. «Le rôle des Japhétites…» este mai mult decât o mare făgăduinţă. Este începutul unei mari realizări. Aştept dar de la D-ta lucrarea de măsura talentului D-tale, adică acea lucrare masivă, de proporţii impunătoare. O aştept în ciuda vitregiei timpului şi a oamenilor cari te înconjoară şi cari mă dezgustă prin micimea şi josnicia lor. O aşteaptă de la D-ta România cea eternă. Nu mă lăsa să plec în lumea umbrelor înainte de a o vedea, de a mă delecta citind-o şi admirând-o. Este, cred, o datorie a vieţii D-tale faţă de D-ta însuţi şi faţă de naţia românească întreagă. Eu unul sânt mândru de D-ta, nu numai că eşti prietenul meu – tânărul meu prieten, în care am intuit din primul moment pe omul cu un fond neobişnuit de serios – dar sânt mândru mai ales ca Român!".

Interesant este de remarcat faptul că, la polul politic şi ideologic opus, în cuvinte foarte elogioase, deşi cu sobrietatea care îl caracteriza, s-a pronunţat de asemenea, la adresa fostului său student şi asistent, şi Iorgu Iordan, cunoscututul lingvist, academician şi demnitar din perioada comunistă. În scrisoarea (datată: Bucureşti, 23.XI.1982) trimisă de I. Iordan şi citită la Iaşi, în şedinţa solemnă de sărbătorire a profesorului G. Ivănescu în 1982, la împlinirea a 70 de ani de viaţă, găsim următoarele aprecieri:

„Tov. Ivănescu este, incontestabil, unul dintre marii noştri lingvişti, şi nu numai în comparaţie cu cei de astăzi. Pe aceştia îi întrece prin marea erudiţie, care îl apropie de Hasdeu şi Philippide. Cu cel dintâi seamănă şi prin bogăţia şi varietatea problemelor lingvistice care îl preocupă. Nu există aproape nici o ramură a lingvisticii care să nu-l fi atras şi să nu-l fi determinat să abordeze una sau alta dintre problemele supuse discuţiei. La aceste calităţi, rare, în general, aş adăuga una, şi mai rară, poate, şi anume: originalitatea ideilor, care, câteodată, surprinde şi chiar derutează, dar nu trebuie să uităm că ştiinţa, în general, progresează tocmai prin noutatea punctelor de vedere ale slujitorilor ei" (*Profesorul Ivănescu la 70 de ani*: 29).

Mai mult încă, la apariţia capodoperei ivănesciene *Istoria limbii române*, Iorgu Iordan şi-a reluat aprecierile superlative, publicând în revista „Limba română" o recenzie foarte laudativă despre această carte, cu titlul *Habemus papam*. Prin întrebuinţarea cunoscutei sintagme, rostite solemn la Curia papală de la Vatican pentru a anunţa *urbi et orbi* alegerea unui nou papă, Iordan dorea să exprime ideea că, în fine, o istorie completă a limbii române a fost scrisă.

BDD-A1158 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:46 UTC)

Se pare că, la inițiativa chimistului Ilie Murgulescu (1902–1991), în mod repetat ministru al Învățământului și președinte al Academiei Române, care îl va sprijini ulterior, în 1965, să fie ales membru corespondent al Academiei, Ivănescu a fost trimis la Timișoara, unde, între anii 1962 și 1969, ca profesor de lingvistică romanică și generală, a contribuit masiv la crearea unei tradiții universitare solide. Cu același scop „misionar", G. Ivănescu zăboveşte în perioada 1969–1971 la Craiova, pentru a întemeia și organiza acolo Catedra de limbă română și a ocupa postul de dorector al Centrului de Istorie, Filologie și Etnografie al Academiei Române. În 1971, G. Ivănescu este reprimit în cele din urmă acasă, la Alma Mater Jassyensis, unde va preda, până la pensionarea definitivă din 1980, cursuri de lingvistică indo-europeană, de germanistică, seminarii speciale de limbă literară. A publicat, în timpul vieții, pe lângă teza de doctorat, *Problemele capitale ale vechii române literare* (1947–1948, reeditat în 2012) și *Cursul de sintaxa limbii române moderne* (Iași, 1948, litografiat, reeditat, în 2004, de Oana Popârda), următoarele volume: *Istoria limbii române* (Iași, 1980), (în colaborare cu Th. Simenschy) *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene* (Bucureşti, 1981), *Lingvistică generală și românească* (Timișoara, 1983) și, postum, *Studii de istoria limbii române literare* (Iași, 1989). Se adaugă câteva sute de articole și studii cu tematică foarte diversă, risipite prin diferite publicații, ediții și numeroase proiecte științifice rămase în cele câteva mii de pagini de manuscrise conservate în clădirea în care ne aflăm [clădirea Filialei din Iași a Academiei Române – n.red.], în fondurile Bibliotecii Filialei din Iași a Academiei Române.

*

Aș dori, în ultima parte a intervenției mele, să îmi permiteți, onorată asistență, să evoc câteva dintre momentele întâlnirii mele cu profesorul Ivănescu, pentru ca la final să încerc și schița unui portret. Deși numele lui îmi era cunoscut de la cursurile de istoria limbii sau de la cele de limbă literară, titularii acestora, profesorii Vasile Arvinte și, respectiv, Al. Andriescu, menționându-l și citându-l frecvent pe profesorul lor, prima dată l-am văzut pe Ivănescu în anul 1977, cu prilejul ședinței festive de sărbătorire a sa la împlinirea vârstei de 65 de ani. Ceea ce m-a impresionat în mod excepțional nu a fost atât figura sărbătoritului, cât intervenția memorabilă a profesorului Petru Caraman. În prezența tuturor oficialităților universitare, rector, decani, membri ai senatului, a unui numeros public studențesc, probabil și a unor reprezentanți ai partidului, bătrânul slavist, un bărbat înalt, drept, cu o coamă colilie și cu o voce puternică, sonoră, posesor al unui tip de discurs aulic pe care nu-l mai cunoscusem până în acel moment, a început, nu doar fără să fie invitat, ci și în pofida refuzului expres al prezidiului de a-i acorda cuvântul, să vorbească. Am perceput imediat caracterul cu totul special al momentului, tensiunea din sală părea să aibă o consistență aproape fizică. Petru Caraman a vorbit aproximativ 10 minute, expunând în linii mari ideile din scrisoarea citată mai sus și deplângând, în tonuri vituperante și în reproșuri dure și

BDD-A1158 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:46 UTC)

explicite la adresa „statului şi partidului", faptul că un învăţat atât de strălucit precum G. Ivănescu este menţinut încă la rangul de membru corespondent al Academiei Române.

Evenimentul la care asistasem m-a convins ca, împreună cu colega şi viitoarea mea soţie, care îl alesese deja pe profesorul Ivănescu să-i fie îndrumător al tezei de licenţă, să frecventăm singurul curs pe care îl oferea studenţilor de la Secţia de filologie românească, un curs facultativ de gramatică indo-europeană. Timp de un semestru, Ivănescu ne-a expus structura gramaticală şi lexicul de bază ale indo-europenei primitive, pornind de la câteva pasaje din *Iliada* lui Homer. Mărturisesc că, deşi impresionat de erudiţia profesorului şi de pasiunea evidentă cu care îşi expunea materia, disciplina în sine mi s-a părut aridă şi neinteresantă. Preocupările mele mergeau oricum, în acea etapă, mai degrabă spre filologia clasică, spre istoria şi critica literară, decât spre lingvistică. Câştigasem însă convingerea că abia atunci, la sfârşitul perioadei de studenţie, îmi fusese dat să văd cum arată şi cum se comportă un om de ştiinţă autentic şi un mare profesor. În cei câţiva ani care au urmat, contactele mele cu G. Ivănescu au fost rare şi sporadice, limitându-se la micile servicii pe care, de regulă telefonic, mă ruga să i le fac: să-i aduc o anumită carte sau o revistă de la Biblioteca Centrală Universitară, să îi verific direct vreun citat sau o trimitere incompletă, să îi cumpăr câte o carte despre care auzise că a apărut. Abia în 1983, când, devenit cercetător la Institutul „Philippide" (care se numea atunci Centrul de Lingvistică şi Istorie Literară şi se afla în subordinea Universităţii), am început să mă interesez mai îndeaproape şi mai sistematic de problemele de lingvistică, l-am căutat pe profesorul Ivănescu. M-a adoptat repede şi cu uşurinţă, cei câţiva ani care au urmat până la decesul său fiind pentru mine de importanţă primordială. Relaţia cu profesorul Ivănescu era pentru mine cu atât mai atrăgătoare, cu cât, descoperind în acei ani doctrina lui Eugeniu Coşeriu şi căutându-i cu asiduitate scrierile, am aflat de relaţia de prietenie dintre ei. Cu un altruism pe care îl au doar marile caractere, profesorul Ivănescu nu s-a supărat pentru interesul pe care îl arătam lui Coşeriu ci, dimpotrivă, mi-a împrumutat el şi chiar mi-a dăruit câteva *separata* cu articole de Coşeriu. Între acestea, studiul fundamental *Determination y entorno*, publicat de Coşeriu în 1956. Evoc încă o dată, şi în acest cadru, momentul de bucurie extremă pe care l-am resimţit într-o seară de aprilie a anului 1991 când, prezentându-i extrasul respectiv, cu dedicaţia din 1957 („Lui Gheorghe Ivănescu, ca unui frate mai mare"), Coşeriu a adăugat, repetând inimitabila lui iscălitură, propoziţia „Lui Eugen Munteanu, ca unui frate mai mic". Am considerat şi consider în continuare că acest gest generos din partea lui E. Coşeriu este cel mai preţios dar pe care l-am primit vreodată. Văd în el un fel de legătură simbolică între mine şi cei doi mari învăţaţi cărora am avut neprețuita şansă să le fiu discipol. Despre relaţia dintre aceşti doi magiştri ai mei am relatat mai pe larg cu alt prilej (Munteanu 2012), aşa că nu mai insist aici.

În anii 1984–1987 m-am întâlnit cu G. Ivănescu aproape săptămânal, îmbibându-mă, ca să spun aşa, de personalitatea lui şi, aş îndrăzni să spun, de farmecul lui. Discuţiile noastre săreau de la una la alta, alternând subiectele şi

BDD-A1158 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:46 UTC)

temele serioase, de erudiție filologică sau de gândire lingvistică, cu cele „neserioase", ținând mai ales de viața sentimentală a diferitelor personalități. Cunoștea și relata cu vădită plăcere detalii anecdotice legate, de exemplu, de tribulațiile familiale ale lui Philippide sau de dilemele sentimentale ale lui Ibrăileanu, de complicatele relații umane dintre O. Densusianu și I.-A. Candrea, la fel cum nu se sfia să vitupereze comportamentele aberante ale diferiților „imbecili" contemporani. În registru grav, îmi împărtășea, la cerere, reflecțiile de ultimă oră asupra unor probleme cărora le dăduse cândva o soluție. La un moment dat, după ce săptămâni de-a rândul îmi aducea, la întâlnirea din apartamentul nostru, câte două-trei scrisori pentru a mi le dărui spre păstrare, m-a chemat la el ca să preiau un „transport" semnificativ, un sac întreg cu câteva sute de scrisori primite de el de-a lungul anilor, de la diferite personalități (Petru Caraman, Haralamb Mihăescu, Theofil Simenschi, Eugeniu Coșeriu și mulți alții). Colecția cuprindea scrisori începând aproximativ cu 1958. Ivănescu mi-a mărturisit că, într-un anumit context, în anii care au urmat eliminării sale de la Universitate, și-a ars el însuși întreaga corespondență anterioară, de teamă că în scrisori s-ar putea găsi ceva care să îl incrimineze la anchetele Securității, care i se păreau iminente. După o primă triere și alfabetizare a acestor scrisori, l-am rugat pe destinatarul lor să îmi dea detalii despre expeditori. Bogatele informații primite atunci de la Ivănescu și notate direct pe plicurile originale mă vor ajuta la alcătuirea unui volum de corespondență.

Enorm de multe lucruri am învățat în ultimii săi doi ani de viață, când Ivănescu m-a solicitat să îl ajut la alcătuirea și pregătirea pentru tipar a studiilor sale de istoria limbii române literare, altele decât *Problemele capitale ale vechii române literare*. Astfel, l-am ajutat la adunarea textelor, la asamblarea lor, la completarea trimiterilor bibliografice, de multe ori incomplete, la corectarea dactilogramelor realizate de dl Fasolă, dactilograful său preferat, și, ulterior, la corecturile în șpalturi editoriale, operații care m-au costat multe ore și zile de muncă, recompensate însă generos prin vădita bucurie pe care i-o provoca profesorului perspectiva de a-și vedea tipărită o parte a operei sale la care ținea foarte mult. Cartea a apărut postum, în 1989, la Editura Junimea, cu titlul *Studii de istoria limbii române literare.*

În aceiași ani se plasează încă un episod pe care îl consider semnificativ pentru caracterul omului Ivănescu și, în consecință, demn de relatat. Întrucât profesorul Ivănescu nu mai putea primi doctoranzi din rațiuni de sănătate, a trebuit, în 1985, să mă înscriu, după o îndelungă așteptare, la profesorul Vasile Arvinte. În chiar primele săptămâni de după examenul de admitere la doctorat, fiul profesorului Arvinte, tânăr fizician cu doctoratul abia luat în Elveția și cu un loc de muncă asigurat acolo, decisese „să rămână în Occident" (ca să folosesc jargonul specific al vremii!). Potrivit ritualurilor punitive ale regimului ceaușist, profesorul Arvinte a fost dat afară din funcția de prorector și i s-a retras și dreptul de a conduce doctorate, așa încât proaspătul doctorand care eram s-a văzut „aruncat pe drumuri", fără îndrumător oficial. În acel moment, cu un devotament sui-generis, Ivănescu a luat asupra sa sarcina de a-mi găsi un îndrumător, din foarte puținii profesori încă activi în domeniul filologiei, la București. Întors la Iași, a dorit să îmi comunice

BDD-A1158 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:46 UTC)

vestea bună că l-a convins pe profesorul Boris Cazacu să accepte să-mi coordoneze el doctoratul. Tot parcursul respectivelor tratative mi-a fost relatat într-o scrisoare pe care mi-a trimis-o acasă prin dl Fasolă:

> Iaşi, 23.12.85
> Dragă Domnule Munteanu,
>
> De trei zile caut prin aducătorul acestei scrisori să aflu de la Telefoane numărul D-voastră de telefon şi nu reuşesc. Aşa că m-am hotărât să-ţi comunic prin scrisoare cele ce am „făcut" la Bucureşti.
> M-am întâlnit cu dl Cazacu chiar în primele zile ale lunii decembrie. Am vorbit cu el la telefon după ce m-am întors din Timişoara (pe la 15 decembrie; în primele zile ale lunii era plecat la Brăila, la o sesiune organizată de el). Între timp primise plicul pe care-l lăsasem la Editura Academiei. Este destul de greu bolnav şi realmente nu vrea să mai aibă un doctorand. Dar dacă Ministerul nu va binevoi să modifice repartiţia făcută, te va primi cu dragă inimă. Ştie deja că eşti unul din tinerii cei mai bine pregătiţi din Universitatea noastră – n-a mai fost nevoie să te laud şi eu, deşi am făcut-o –, şi va accepta propunerile de teză pe care le vei face (mai exact: le-ai şi făcut). N-am discutat cu el despre examenele pe care le vei da cu el şi despre referatele pe care le vei susţine la el, dar am înţeles că ar vrea mai mult de două examene, poate şi mai mult de două referate. El a cerut Ministerului să fii transferat la Iaşi; iar, în cazul că aceasta nu se poate, să i se trimită înştiinţare scrisă că ai fost repartizat să faci doctoratul cu el. În momentul în care va primi înştiinţarea – dacă o va primi –, te roagă să faci un drum la Bucureşti, ca să te întâlneşti cu el şi să stabiliţi tematica examenelor şi a referatelor. Dacă cumva Universitatea din Iaşi a primit înştiinţare că ai rămas repartizat tot la el, va trebui să-i dai un telefon şi să-l întrebi când trebuie să mergi la Bucureşti, pentru a vă întâlni şi hotărî ce trebuie.
> Eu am venit din Bucureşti la 17 decembrie, dar, având treburi, n-am mai ieşit din casă. După câte am înţeles, voi vorbi sâmbătă, 28 decembrie curent, la Institut, despre specificul limbii române. Probabil nu voi ieşi până atunci din casă. Dacă ai timp, poţi să mă vizitezi într-o zi.
> De sărbători, vă urez amândurora, matale şi Doamnei Munteanu, ca şi rudelor şi copilului, sănătate, ani mulţi, succese, bucurii.
>
> G. Ivănescu

Acesta a fost omul G. Ivănescu, gata să sară în ajutorul cui socotea el că îl merită. Acum, la 25 de ani de la moartea lui, îmi dau seama că persoana sa întrupa efigia clasică a omului de ştiinţă, la care geniul creator se asociază cu un caracter puternic. Într-un corp foarte fragil, expus mereu îmbolnăvirilor de tot felul, se adăpostea o inteligenţă uriaşă şi o mare voinţă, capabile să se asocieze într-o disciplină a muncii şi a studiului pe măsura uriaşelor proiecte concepute de posesorul lor. O dăruire totală şi dezinteresată pentru ştiinţă, fluiditate şi mobilitate a gândirii, respect pentru adevăr, tensiune a ideilor, o curiozitate multilaterală şi o memorie impresionantă erau alte caracteristici şi aspecte ale acestei puternice personalităţi. Se adăuga altruismul şi generozitatea faţă de toţi cei din jurul său, dar mai ales faţă de cei mai neajutoraţi. Nu puţini abuzau adesea de un fel de ingenuitate a profesorului în raport cu aspectele banale ale traiului zilnic. Faţă de un singur lucru era însă inflexibil: impostura academică de orice fel. Cei care l-au cunoscut vor confirma afirmaţia mea că G. Ivănescu se manifesta zgomotos, direct şi fără menajamente la adresa tuturor „imbecililor" cărora nu se sfia să le rostească numele.

BDD-A1158 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:46 UTC)

Un respect profund şi constant faţă de memoria profesorilor săi – G. Pascu, G. Ibrăileanu, P. Caraman, I. Iordan şi, în special, Alexandru Philippide – a fost încă unul din atributele cele mai memorabile ale personalităţii lui G. Ivănescu. Pietatea filială faţă de magistru nu se manifesta la el doar în planul simbolic, ci şi în cel al faptelor, căci Ivănescu a preluat, asimilat şi continuat principalele elemente ale doctrinei lingvistice a lui Philippide şi, tot în plan concret, s-a preocupat constant de receptarea operelor acestuia, proiectând şi realizând parţial, cu ajutorul dnei Carmen-Gabriela Pamfil, editarea operelor savantului.

În raport cu cei mai mici, cu studenţii, doctoranzii sau colaboratorii săi, îl caracterizau disponibilitatea spre dialog şi răbdarea de a asculta pe oricine. Poate şi înţelepciunea acumulată cu vârsta îl făcuseră, în perioada în care l-am cunoscut, să fie atât de iertător şi transigent pe teribilul polemist din unele articole de tinereţe. Mărturisesc că am asistat câteodată la scene care îmi stârneau revoltă şi stupoare, văzând răbdarea cu care îi asculta şi, după părerea mea, timpul pe care îl irosea stând de vorbă îndelung cu tot felul de nedreptăţiţi de soartă.

G. Ivănescu avea ambiţia marilor idei şi curajul de a-şi afirma originalitatea de gândire. În raport cu grandioasele proiecte pe care le schiţase şi ale căror urme se văd în manuscrisele lăsate, ceea ce a reuşit să publice, deşi impozant, pare modest. Cu toate că era recunoscut şi respectat de cei mai mulţi, temut de unii, iubit şi chiar adulat de câţiva, lui Ivănescu nu i-a fost dată bucuria de a se vedea urmat până la capăt, după cum constată cu luciditate şi tristeţe undeva (*Profesorul Ivănescu la 70 de ani*: 93):

> „Dar, în această muncă, eram singur. Şi poate aceasta a fost tragedia vieţii mele: faptul că am fost obligat să reprezint singur timp de aproape jumătate de veac doctrina lui Philippide despre limbaj cu îmbunătăţirile pe care i le-am adus".

A murit probabil cu speranţa că posteritatea îi va da dreptate. Visa naşterea unei lingvistici sintetice şi complete, integratoare şi totală, pe baze antropologice şi filosofice, exact ca marele lui prieten E. Coşeriu. Momentul impunerii şi generalizării în conştiinţele majorităţii lingviştilor a acestui imperativ nu a sosit încă, deşi multe semne încurajatoare în acest sens încep să se întrevadă.

BIBLIOGRAFIE

Ivănescu 2012 = G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, ediţia a II-a, revizuită, indici şi bibliografie de Eugen Munteanu şi Lucia-Gabriela Munteanu, cu o postfaţă de Eugen Munteanu, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

Munteanu 2011 = Eugen Munteanu, *O prietenie exemplară. Petru Caraman şi Gheorghe Ivănescu în corespondenţă*, în „Limba română" (Chişinău), anul XXI, nr. 1–2, p. 35–41 (I); nr. 3–6, p. 271–276 (II); nr. 7–8, p. 166–174 (III).

Munteanu 2012 = Eugen Munteanu, *Elogiu magiştrilor*, în „Dacia literară", anul XXIII, nr. 3–4 (102–103), p. 78–88.

Profesorul Ivănescu la 70 de ani = Profesorul Ivănescu la 70 de ani. Omagiul elevilor şi colaboratorilor. Răspunsul profesorului G. Ivănescu, Centrul de multiplicare al Universităţii din Iaşi, 1983.

BDD-A1158 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:46 UTC)